

Кузнєцов Ю. М.,
проф. кафедри конструювання машин
КПІ ім. Ігоря Сікорського

УДК 608.344.77:621

УКРАЇНІ ПОТРІБНІ ВІНАХІДНИКИ І СТИМУЛЮВАННЯ ВІНАХІДНИЦТВА

Наголошено про актуальність проблеми стосовно винахідництва і винахідників. Відмічені негативні тенденції у сфері інтелектуальної власності з прикладом, стан стимулювання винахідницької діяльності і новації в системі управління інтелектуальною власністю. Запропоновані пропозиції по покращенню ситуації і усунення головної причини існуючих недоліків у справі підтримки і стимулювання винахідницької діяльності в Україні, пов'язаною з відсутністю політичної волі і контролю з боку уряду, відповідних міністерств, парламенту і профільних комітетів.

Ключові слова: *винахідник, винахідництво, інновації, стимулювання винахідників, творчість, патентна політика.*

The relevance of the problem related to invention and inventors was emphasized. Negative trends in the field of intellectual property are noted with an example, the state of stimulation of inventive activity and innovation in the intellectual property management system. Proposed proposals to improve the situation and eliminate the main cause of the existing shortcomings in the matter of support and stimulation of inventive activity in Ukraine, associated with the lack of political will and control on the part of the government, relevant ministries, parliament and specialized committees.

Keywords: *inventor, invention, innovation, stimulation of inventors, creativity, patent policy.*

«Винайди-і ти помреш гнаний, як злочинець.

Наслідуй-і буде щасливий, як дурень»

Оноре де Бальзак

Актуальність проблеми.

Основна риса сучасності в умовах викликів четвертої промислової революції “INDUSTRY.4.0” і наближення “INDUSTRY 5.0” – створення нової техніки і новітніх технологій в секторі засобів виробництва економічно розвиненої держави, де більше уваги приділяється штучному інтелекту, екології, інтеграції науки, освіти, виробництва і сфері послуг [3,4].

Сьогодні, як ніколи, і особливо в умовах широкомасштабної війни, люди почали замислюватися про майбутнє: своє, як особисті, своєї родини, свого колективу в організації, своєї країни і, навіть, всього людства, задаючи питання: «Що нас чекає в недалекому і далекому майбутньому?». Зараз вчених і мислителів турбує філософія майбутнього і навіть його конструювання при міждисциплінарному підході и конвергенції наук, що приводить до ефекту емерджентності і створенню несподіваних рішень на рівні винаходів і наукових відкриттів. Це можливо на основі використання системного підходу, застосування останніх наукових досягнень, міждисциплінарного підходу і конвергенції наук.

Важливість інновацій і винаходів завжди сприймали в США і європейських розвинених країнах, а в останій час це зрозуміли в азіатських країнах (Китай, Сингапур, Індія, Тайвань), де, наприклад, верстатобудуванню-серцевині машинобудування приділяється дуже серйозна увага і державна підтримка.

На жаль, спостерігаючи за подіями, що сталися в Україні, можна констатувати очевидний безперечний факт-руйнацію стратегічно важливих галузей: літакобудівної, аерокосмічної, верстатобудівної-серцевини машинобудування, сільськогосподарської тощо.

Негативні тенденції в Україні у сфері інтелектуальної власності.

За 30 років в Україні виникла серйозна інтелектуальна деградація при катастрофічному скороченні винахідників, раціоналізаторів і творців [5]. Держава поки що не спромоглася вибудувати національну політику у сфері інтелектуальної власності (ІВ), намагаючись за рахунок поборів з суб'єктів права ІВ поповнити державний бюджет. Про раціоналізаторів і їх внески в народне господарство практично забули, як і про творців, яких відзначали посвідченнями і нагрудними знаками. Зате з'явилося таке негативне явище як патентний тролінг (патентне рейдерство) [2], коли оформляється безглузда заявка на корисну модель без експертизи по суті, але по формі, за авторством чиновника, який після одержання патенту, визначає і отримує велику винагороду з державного бюджету.

З'явилися порушення в зміні інформації про дату опублікування відомостей про отриманий патент. Приклад, спочатку в інформаційній системі БД Укрпатенту «Винаходи і корисні моделі» патент на винахід №126641 «Пристрій для затиску циліндричних об'єктів у шпindelьному вузлі верстату» (автори Придальний Б.І., Кузнецов Ю.М.) було «опубл.10.11.2022, бюл.№45», а згодом стало «опубл.04.01.2023. бюл.№1». Мабуть це не поодинокий випадок.

Не зрозуміла логіка часової динаміки підвищення зборів з різкими стрибками для набуття прав і підтримання чинності дії патентів на винаходи і корисні моделі, а також перевищення збору за подання заявки на корисну модель в порівнянні з заявкою на винахід. Після отримання охоронного документу (в основному для його врахування при захисту дисертацій, рейтингу, переобранні і т.п.) автори і організації-заявники припиняють підтримання чинності дії.

Виникає питання «**Кому це вигідно?**», якщо держава за власною ініціативою позбавляється інтелектуальної технічної еліти [1,6]. На жаль, як показала практика останніх років, влада і обрані народом державні чиновники

не реагують на петиції [7] і думки громадянського суспільства, порушуючи Конституцію України.

Стан стимулювання винахідницької діяльності в Україні.

Стосовно системи стимулювання винахідницької діяльності наочно провести просте порівняння з тим, що вже було навіть при недосконалій системі управління ІВ. У 80-ті роки минулого століття були інструкції по підрахунку авторської винагороди від отримання реального економічного ефекту або по коефіцієнтам, де неможливо визначити економічний ефект (наприклад, ліки). В одному і другому випадку максимальна авторська винагорода дорівнювала 20 тис. рублів (приблизно 30 тис. доларів) і її можна було отримати, якщо автора повідомляли по формі 4-нт або інформацію опубліковували бюлетенях «Впроваджені винаходи». Крім того, організація-заявник від цієї винагороди отримувала 40%. При отриманні охоронного документу (на той час авторського свідоцтва СРСР) заявником-організацією авторам виплачувалася заохочувальна винагорода в розмірі від 20 до 200 рублів (30-300 доларів).

При сьогодняшній ситуації, починаючи з 90-х років минулого століття, нереально винахіднику отримати винагороду за отримання патенту і його впровадження (особисто не отримав жодної копійки при майже 200-х патентах), що можуть підтвердити і багато інших винахідників, які шукають і знаходять визнання в інших країнах.

Заслужених винахідників України не тільки не стимулюють, що було раніше, але й починають забувати навіть там, де вони працюють. Ніхто не допомагає суб'єктам права ІВ впроваджувати результати їх творчої діяльності у вітчизняне виробництво. В той же час спостерігається негативна ситуація, коли нова техніка і новітні технології, в тому числі і інформаційні, які розроблені українськими творцями і вченими внаслідок відсутності державної підтримки з посиленням на брак фінансування (на створення дослідних зразків, їх випробування, тиражування, набуття прав за межами України у вигляді міжнародних охоронних документів, організацію дослідно-

промислового виробництва з ефективним впровадженням у вітчизняне народне господарство) визнаються іншими державами, стають їх надбанням, а Україна від цього нічого не отримує, більш того змушена купляти своє задорого.

Недосконалыми залишилися закони і механізми, які захищають права винахідника і зовсім не стимулюють одержання прав (хоча на куполі будівлі штаб-квартири ВОІВ (WIPO) у Женеві напис: «Обов'язок держави-забезпечити надійний захист усіх видів мистецтв та винаходів»). Для підтвердження стимулювання винахідницької діяльності над дверима департаменту торгівлі у Вашингтоні написані слова президента США Авраама Лінкольна: «Патентна система підливає масла зацікавленості у вогонь таланту», тобто авторам гарантується право на винагороду за їх творіння.

У ст. 38 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» лише декларується, що «держава стимулює створення і використання винаходів (корисних моделей), встановлює винахідникам і особам, які використовують їх, пільгові умови оподаткування та кредитування, надає інші пільги відповідно до чинного законодавства України». А в дійсності нічого цього немає!

Новації в системі управління інтелектуальною власністю в Україні

Якщо в США за весь час існування патентної системи в законодавчій базі, назві відомства і структурі державного управління інтелектуальною власністю (ІВ) практично нічого не змінилося, то в Україні за короткий термін парламентарі багато разів змінювали і продовжують змінювати без суттєвих результатів декларуючий блок законів (тисячі поправок), систему підпорядкування і назву Державного відомства, яке займається винахідницькою діяльністю. Але від цих змін нічого кращого не сталося, а навпаки згідно статистичних даних число винахідників скоротилося більше ніж в 40 разів, число чиновників непомірно зросло, а від інновацій і трансферу технологій організації з великим науково-дослідницьким потенціалом не отримують винагороди в порівнянні, наприклад, з Масачусетським

технологічним інститутом. Більш того, вони не мають фінансових можливостей підтримувати чинність патентів на винаходи і оформляти міжнародні заявки, наприклад, на процедурою РСТ.

У рекомендаціях парламентських слухань [1] «Збалансований розвиток людського капіталу в Україні: завдання освіти та науки» (10.04.2019 р.) констатується, що «в економіці України склалися вкрай несприятливі умови для винахідницької діяльності та використання винаходів. Винахідництво і раціоналізаторство втратили характер масового руху, що ускладнює розбудову економіки на інноваційній основі». В останні роки ця ситуація значно погіршилася в наслідок підвищення зборів за дії, пов'язані з поданням заявок на винаходи, експертизою і підтриманням чинності дії патентів [7]. Достатньо заглянути в БД Укрпатенту і все стане зрозумілим.

В останній час почали організовувати багато конференцій з питань ІВ з публікацією тез і без залучення фахівців з різних верств громадянського суспільства, але вони не зрушили в позитивному напрямку винахідницьку діяльність в Україні. Навіть в програмному комітеті даної конференції, як і в 5-ти попередніх, немає жодного заслуженого винахідника України, представників від ЗСУ, військового оборонного комплексу, НАНУ і підкомісії з питань ІВ у Верховній раді України, що і в програмі конференції не передбачено стосовно їх запрошення і привітання від них з Міжнародним днем ІВ.

Пропозиції.

Для усунення головної причини існуючих недоліків у справі підтримки і стимулювання винахідницької діяльності в Україні, пов'язаною з відсутністю політичної волі і контролю з боку уряду, відповідних міністерств, парламенту і профільних комітетів, пропонується:

1. Удосконалити патентну політику з залученням промисловиків, заслужених винахідників, патентних повірених та НАНУ і перейняти досвід американських ЗВО, які очолюють першу десятку в світовому рейтингу, наприклад, Масачусетський технологічний інститут.

2. Відновити форму 4-нт «Акт впровадження (використання) винаходу», який підписує автор і відповідальні керівники (засвідчується печаткою), і Бюлетень «Впроваджені винаходи і промислові зразки».

3. В організаціях і ЗВО створити заохочувальні фонди підтримки інновацій для стимулювання винахідників з його наповненням за рахунок благодійних внесків, відшкодувань в розмірі 1% коштів з держбюджетних і госпдоговірних робіт. Ввести систему заохочувальної винагороди винахідникам від організації-заявника (роботодавця) в розмірах, передбачених бюджетом організації.

4. Підтримувати перспективні патенти на винаходи не менше 10 років, щоб надати можливість авторам і підрозділам продовжувати поетапну розробку науково-технічної документації по ланцюгу: розробка технічної документації; всебічні лабораторні дослідження; невелике експериментальне виробництво або єдиний зразок; велике експериментальне виробництво або велика серія зразків; дослідження ринку збуту –маркетинг; розробка технології промислового виробництва.

5. Ефективність держбюджетних і госпдоговірних прикладних НДР і ДКР визначати не по кількості отриманих грошей з очікуваним ефектом, а по реальному прибутку (наприклад, згідно економічного ефекту, отриманого від впровадження, наприклад, винаходу по акту впровадження (форма 4-нт).

6. Скасувати Постанову КМУ від 12.06.2019р., згідно якої не обґрунтоване значно підвищені зборів за оформлення і підтримання чинності патентів на об'єкти промислової власності.

7. Для поетапного просування через продаж ліцензій перспективних патентів на ринок і їх промислового виробництва з метою отримання прибутку треба на час їх підтримання виділяти кошти через держбюджетну тематику або фонд підтримки інновацій. Передбачити кошти на фінансування хоча б одного на рік перспективного винаходу по національному патенту, який після конкурсного відбору оформити на міжнародний патент в кількох країнах по процедурі РСТ.

8. Створити пільговий режим для винахідників, які пропонують нові рішення по забезпеченню і підвищенню національної безпеки України, її обороноздатності, захисту людей від вражень різною зброєю, створенню найсучаснішої техніки і новітніх технологій. З авторів-винахідників (фізичних осіб) і заявників (юридичних осіб) не брати збори за подачу заявок.

9. Звернутися до молодого і досвідченої технічної еліти України із закликом: «Випередити, не наздогоняючи!» за рахунок інноваційного прориву в найстислі терміни заради ПЕРЕМОГИ над рашистською навалюю.

10. У ЗВО відновити як обов'язкову дисципліну «Основи технічної творчості» або «Теорія технічних систем».

11. Переймати кращий зарубіжний досвід (США, Китай, Великобританія, Корея, Японія) прискореної експертизи заявок на винаходи.

12. Терміново запровадити організаційно-економічний механізм державної підтримки закордонного патентування винаходів, а також передбачити законодавчі санкції за порушення порядку закордонного патентування.

Список використаних джерел:

1. Андрощук Г.О. Кому потрібна винахідницька діяльність в Україні? Юридична газета, №19 (749), 2021.
2. Андрощук Г.О. Патентний тролінг проти інновацій: стан, тенденції, загрози. Право та інноваційне суспільство, №1, 2013. – С. 70-88.
3. Виклики четвертої промислової революції «Індустрія 4.0» перед технічною інтелігенцією і промисловиками України: кол. монографія в 3-х частинах «Національна безпека України у викликах новітньої історії»; ч.3 під ред. Ю.М. Кузнецова. 2020
4. Кузнецов Ю.Н. Вызовы четвертой промышленной революции «Индустрия 4.0» перед учеными Украины. Вестник ХНТУ, Херсон, №2 (61), 2017.- С.67-75.
5. Кузнецов Ю.М. Не декларувати, а створювати умови для одержання прав на об'єкти інтелектуальної власності в Україні. Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Права людини в Україні і світі: охорона, реалізація і захист, 3.12.2015.- с.63-68.
6. Кузнецов Ю.М. Чи потрібні в Україні винаходи і винахідники? Газета «Академія» АНВОУ, №3, грудень 2011.- С.1,4.
7. <http://petition.kmu.gov.ua/>>/Petition/View/2359>.